

Emnenr. 64

Fylke: Nordland.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Bivara.

Emne: Død og begravelse

Bygdelag:

Oppskr. av: Foug. Steen.

Gard: Skrand,

(adresse): Haldjord.

G.nr. 45 Br.nr. 6.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Dødsvarsler.

SVAR

1. De gamle hadde mange slags varser og hegn ved viss hjelp de forsøkte å se inn i fremtiden med, men såvitt en ved, forsøkte de ikke med egne midler eller forans-tellinger å få vite hva det noen skulle dø. Der var dog mange ting de kunne ha varsler av likevel. Den gammeltradisjon fortæller det da om disse merker og varsler gjennom alle slektsledd. De gamle merker og varsler holder nu på å bli helt glemt, og i ungdommen er idag, har sjelden hørt den om tale. Kastløshet.

Viss gamle folk blev kastløse og fikk det uvanlig travelt med rengjøring, samtidig å få brakt sine saker og ting i orden, blev dette tatt som et tegn på at vedkommende på en måte ukjent følte at deres virke her i livet snart var slutt, enten ved dødsfall, eller et uhell som gjorde dem arbeidsudyktig for ettertiden. Folk gir mange eksempler på det, og dette styrker dem i troen på at så var tilfelle.

Grin biteren.

De sa om en som pleiet å vere vrien, vrang og grinte av seg, når han ved leilighet viste

seg mere venlig og medgyørlig enn ellers, at, nå må
kan vere blitt, da jeg! Dette var vanlig vis bare en
salem åre, men det heule jo iblant, at grine
mennesker blev mere falkelige og medgyørlige
i sine sidste levedager.

Varbler. Før på gården var det en sukker søu
blant annet arbeidet likkister. Under siden ^{kam} kunne
kans, like før der kom bestilling på en likkiste,
sent på kvelden eller tidlig om morgenen høre
at der blev sagt, høret og høret på sukker-
verksstedet. På den forvarler har jeg hørt
antall flere steder. En kansdeling der var vei-
oppsynsman ved statens veivæsen, fortalte
en gang: Jeg bodde på en gård der det blev utført
en del veiarbeide i nærheten av. Det var sommer
og varmt i været, så jeg hadde slagvinduet stå-
ende på klem for å få litt kjøligheit inn i sove-
veret og om natten. Tidlig en morgen våknet
jeg ved at der blev sluppet med bordematerialer,
saget og høret på nabogården i nærheten.

Skidd opp om morgenen spurte jeg mannen
på gården der jeg bodde, hvad de holdt på med
på nabogården siden de drev på med sukker-
arbeide tidlig på morgenen. Mannen svarte:
at de holdt ikke på med noe som helst sukk-
kerarbeide på nabogården, såvitt han hadde
hørt eller sett. Næste dager eller døde karmannen
på nabogården, og jeg hørte tidlig en morgen
like etter, at der blev sagt og høret derborte,
men da var det to menn som holdt på å arbeide
likkiste til karmannen. De hadde til med
arbeidet ute på gårdeplassen.

Fagdlys. Fagdlys saes å ha blank skinn,
og mentes å lyse på steder der det kan til å
ligge et menneske på litstrå

Ei fegd. Det mentes, at enkelte mennesker hadde en dobbeltgjenger (fylgje) der til sine sider kunne sees av enkelte mennesker. Det het seg, at det kün var gode mennesker som lot seg höre eller se på to steder samtidig. To sykebædre sat å forballe om en tredje der enkelte ganger viste seg på to steder samtidig. En kantsodame fra Tränndelagen der höide på så da: å gid det var meg som kunne sees på to steder samtidig, det er kün gode mennesker som har den evnen. Ten av bygdens her levde for en del år siden en kone på en stöire gård. Kün var en dyktig hüs mor, og var godt likt av tjenerne. En som var tjenerkjente der en tid forballe, at Felga, som hüs moren het, ofte viste seg på to steder samtidig. Til å begynne med blev tjenerkjenten forskrek, ket, og forballe hüs moren at kün hadde sett henne i "üthuset" när kün samtidig var inne. Felga bad jenten ikke bli redd, det gjorde ingen-ting, for kün var av dem de künne se på to steder. En gang blev Felga syk og lå lenge til sengs. En dag kammert tjenerkjenten inn og forballe, at kün nettopp hadde sett hüs morens dobbeltgjenger i "birstüen". Kün spurte da: så du om jeg arbeidet med vogel? Ja, svarte jenten, du holdt på å stelle med vogel på et bord. Ja, svarte Felga, da dör jeg ikke denne gangen. Det slog til, kün blev snart frisk igjen og künne så fall på sine hüslike systler.

Hündehyl. I gammel og eldre tid trodde de, at när en hünd satte seg uten for hüsset om vatten og begynste å gjö og hyl, var det usen på gården eller nabogården som var fag, eller at der spüistes dödsfall blant nærreste slekt i eller uten for bygden.

Uglefäsee. Viss uglen sat å stüelt om

Kvelden eller ved nattemidter i nærheten av en gård, skodde de det varslende dødsfall på gården. Så sent som i 1904, mente en kone på gården Holid, tidlig en morgen først i mai å ha hørt en uglerulle å stige opp i skinnuggelkammeren ovenfor nabogården Farjord, samme morgen som en kone på den gården døde under tragiske omstendigheter. At de gamle skodde på den slags varslende er sikkert nok. Den lille kattugle forsøkte å sette bo i en sterkasse tidlig en vår på en gård. Eldestemannen på gården mente, at det varslende, at han var dødfag. Den vedholdende tuten av kattuglen utover kreddene, der han sat i segne hullet i sterkassen, var så irriterende for folkene på gården, at de måtte skremme den bort så den ikke kom tilbake igjen. Eldestemannen levde mange år etter den hendelsen. Veggsmeden.

Dødsingeværet, den lille bilen der banker i veggfremkene på gamle skinnemurhus, skodde de i gammel tid varslende at noen i huset var "fag". Da varslende skjelden gikk i oppfyllelse, blev det senere i tiden bydet, at på den siden i stuen veggsmeden høres ville det mest fremtredende veiv komme fra i løpet av året.

2. For hvitt noen fikk varslende ved særlige anledninger i årets løp, ved en ingen eksempel på.
3. Gamle folk fortalte om midtler til å få vite hvem som skulle dø i årets løp, blant annet, å gå utenfor huset i midten av tiden og at til utpårs dagen, og se inn gjennom vinduet i stuen. Viss en da syntes å se at en av dem som sat inne i stuen var uten hode, varslende dette at vedkommende døde innen neste utpår. De gamle mente, at den slags måle å få vite hodet som skulle hende en i

frænteden var utillatelig og bygdig, og ville ikke innlate seg på det. De sa: Lænen kjem tidt nokk, de e ikkje om å gjør å få vil da i farveien.

4. Der fantes folk som hadde serlige evner til forutsi dødsfall. De gikk dog ikke an kring til stadighet og hadde denne følelse eller påking der varsket at noen skulle dø, men viss en ven eller kjær slektning kam til å dø, kunne de under tiden se eller høie et eller annet der varsket vedkommendes barngang. De var forholig med dette, men ansatte det skjelden for ikke å skjemme nogen uødig.

Henndelsen på Bodø gamle sykehus.

Følgende fortelling har ikke noget med dødsvarsler å gjøre, men står i forbindelse med en uhyggelig henndelse under et dødsfall på Bodø gamle sykehus, der senere blev Nordlands fylkes administrasjonsbygning, etter at Bodø nye sykehus blev tatt i bruk sidst i 1920 årene, og brent under tyskerenes bombing av Bodø våren 1940.

Løren Larsen, Graud (1833-1914) var en av øyevitnene til henndelsen, fortalte meg den en gang jeg bad ham om det, etter å ha hørt den av andre. Det var i slutten av fisket i Kofoten sidst i 1870 eller først i 1880. Løren rodde fiske den gangen. Ved et ukell. Kæm han til å skade den ene hånden ved å rive seg på en fiske krok. Der blev henndelsen i såret, og da legehjelpen i fiskeræset var meget mangelfullt, måtte han reise til Bodø sykehus, hvor han blev innlagt til behandling i over 14 dager. Hånden var blitt bra, og han ventet å få reise hjem en av de første dager. På samme sykeverelse lå foruten Løren, to menn til, en mann fra Melø, der ventet å bli utskrivet snart som frisk, lå i en seng ved siden av Løren, og den tredje mann, der var meget syk,

6.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

lå i en seng der stod ved siden ^{vinduet i} av sykeverrelset. Det
 var først i mai, veiet var mildt og stille så slag -
 vinduet stod på klem for å skaffe litt frisk luft
 i sykeverrelset. Det var ganske lyst mitt på natten
 Den syke mannen lå med sterk feber, var uklar inn
 i mellom, fantaserer tidels og var urolig, så han
 måtte ha ofte tilsyn av diakonissene. Det var meget
 ubehagelig ved den syke, der han lå og klaget over
 smertene borte og hvor han, og inn i mellom bod
 han til gud. Da doktoren gikk visitten om etter
 middagen, den sidste dagen mannen levde, bod
 han den diakonissen som skulle ha natterakten,
 å se ofte inn til den syke. Om kvelden da dia-
 konissen hadde stilt alt i stamme i sykeverrelset
 for natten, blev alt rolig og stille. Natterakten
 var ofte å gå til den syke utover kvelden. Foren
 og mannen fra Melø fikk ikke bære, de lå og
 pratet langt sammen for ikke å forstyrre den
 syke som lå i en døs. Da klokken var omkring
 11-12 om natten blev døren til sykeverrelset
 lukket opp på vid vegg. Da å begynne med brotte
 foren og mannen fra Melø at det var natterakten
 som kom for å se til den syke, men i stedet
 kom der inn to sortklette skikkelser. De var iført
 lange, sorte kapper der dekket skikkelsen fra
 hodet og ned, så ansiktene var usynlige på dem.
 Kommet inn gjennom døren løp de armene og
 gikk med sakke skritt mot sengen der den syke
 lå. Den syke voknet av sin døs da døren til
 sykeverrelset gikk opp, og da han så de sortklette
 skikkelser løfte henderne og merke seg sengen hans,
 ropte han i retselt: "No kammer, djervelen" for å
 ha meg! Han kastet sengkløse av seg, sprang
 ut av sengen og hen til vinduet for å hoppe
 ut, men blev hengende med over kroppen

halvveis ut av vinduet, død. Hele den dramatiske hendelsen tok så kort tid, at de to sønn lå å så tildragelsen ikke falt det hele for en annen. Blot hende stille borde i vinduet, da sa en annen fra Melø: "Kuff!" Trakk sengeposen over hodet, og det samme gjorde Toren, og de så ikke opp for en annen. Han så så akkurat til dem. Toren stod opp enda, men de soot klette skikkelse var borte.

Den uhyggelige tildragelse blev husket i en angre år på Bodø-sykehus. I 1896 var Toren uheldig å fikk skadd høyre hånd i en treskemaskine. Han blev innlagt på Bodø-sykehus til behandling. Viskossene fikk gjennom en annen pasient vite, at Toren var en av dem som så den uhyggelige hendelsen for en angre år siden, og bad ham fortelle om tildragelsen som han og mannen fra Melø var vidner til.

I Bodø Kirke. Der kunne fortelles flere sennedommelige tildragelser som enkelte mennesker kunne oppleve, også som forvarsel om dødsfall. Følgende har uttalt med forvarsel å gjøre, men vil ta det med da jeg har grunn til å tro at fortellingen er sann. En ved navn Felmine fra Koppen i Bodø fortalte: Det var under konfirmasjonsundervisningen i Bodø Kirke sommeren (1904?). Presten hadde undervisningen om ettermiddagen. Konfirmandene hadde tatt plass i kirkestolene opp mot koret, og prestens sad på en stol fremme i kordøren for å begynne overkoringen, da så Felmine en presteskikkelse stå inne i alterringen ved alteret, iført kappe og krave. Skikkelsen stod stille med ansiktet vendt mot alteret. Presten blev oppmerksom på at Felmine sad og stirret opp mot alteret. Han vendte seg i stolen og

så også pres tes kikkelse stå der. Han merket, at de andre Kaufmændene ikke så Skikkelsen, og lod dem gå til en stuen, men lod Felmine bli siddende igjen. Da de gikk til så de med usjersige øyne på henne, de trodde hun hadde gjort et eller annet galt som pres ten ville snakke med henne om. Da de var gått ut av Kirken og hadde lukket døren etter seg, gikk pres ten inn i Sakristiet, og kom seg en liten stund ut igjen i søk Kape og Krave og med alle boken i hånden, gikk inn i alterringen og bort til pres tes Kikkelsen og begynte å lese av boken, la høyre hånd på hodet på pres tes kikkelsen og liksom trykket den ned gjennom gulvet i alterringen, og blev borte. Præsten leste så høft av boken at Felmine ikke kunne skjelve ordet. Da pres tes kikkelsen var borte, gikk pres ten tilbake til Sakristiet, avførte seg Kape og Krave og satte seg i Kirkestolen ved siden av Felmine å spørre om hun var redd. Nei, svarte hun, det var hun ikke, pres ten fortsatte: vi er angitt av ånden, men det er kun enkelte gitt under tiden å kunne se dem. Det er intet å være redd for, fordi de gjør oss ingen skade, det er dog ikke uødvendig å fortelle de andre hvad du har sett idag, det vil bare skremme dem unødlig. Han lod Felmine se de andre Kaufmændene komme inn igjen så overhøringen kunne begynne.

5. Helligerens har en ikke hørt om tale, men derimot „fagdlis“, har jeg hørt folk snakke om, men noen sikker bevisning om den slags „tlis“ kjennes en ikke til.

6. Feilkringer, eller som den egentlig heter: „ulvkringer“, er en forholdsvis skjelden forekomst i forbindelse med en eller annen

marvelidelse. Med dens mangelfulle medicinske viden del var i gamle dage, var en marvelidelse der var ledsaget av en overdeven sultt farnemselse i almindelighed et tegn på at vedkommende ikke hadde lang tid å leve i.

7. Godsleik. Så hvilk en ved, krodde ikke folk at man hørde dø på et bestemt sted i huset og flykte den døde dit. I enkelte tilfelle var det nødvendig å flykte den døende fra det opprindelige sovested til et sted i huset hvor der var lettere og mere bekvemt å kunne pleie den syke. Det herodde også på hvad tid på året det var. Stuen var ofte det eneste sted i huset som var ordentlig oppvarmet om vinteren, så det kunne vere nødvendig å flykte den syke dit. Om sommeren kunne den syke ligge i et kammer eller et annet veret i huset når der ikke trengtes oppvarming.

8. Det var endel forskjell på hvem av husstandens medlemmer som var syke, om det var husfaren, husmoren, barn, tjener eller en fattig stakkar som lå for døden. Husstandsfolkene lå som oftest sammen i stuen. Når noen av dem blev syk måtte der settes inn en seng til, til en av dem, og da måtte der en del anflytting av møblene til for å få plass, ellers ikke. Det kunne kunne blive tilfelle om den syke lå på et annet soverom i eller utenfor huset, og det blev nødvendig å flykte den syke inn i stuen vintersider. Valget av plass i stuen til den syke herodde på hvilket medlem av husstanden det var. Husstandsfolkene seng stod alltid i et hjørne inderst i stuen, andre måtte ligge lenger rytter i stuen. Noen bestemt måte å ordne kammet på, forat den døende kunne ligge å dø på et bestemt sted i huset, har en ikke hørt omtalt her.

9. Så hvilt jeg ved, etter all trod en Gjæmmer til av skikk og bruk fra gammel tid i forbindelse med dødsleik, er det ingen av de i dette spørsmål nevnte Bruer eller tiltak for å lette døds kampen, kjend her. Det ligger i all fall så langt tilbake i tiden at ingen her kan fortelle om det idag.

10. De sendte alltid bud etter prestene for at han skjønte gi dem døende nattverden, så fremt ikke avstamm og foreforhold stilte seg i veien.

11. Til Follå gård høide husene amisplassene Furrnes og Asplem. Furrnes var egentlig ryddet av Karlens yngste sønne på gården sist i 1850 årene, men da han i 1861 giftet seg med en gårdmanns datter, blev stedet overlatt Takarias og Anna Kauen hans. De fikk mange barn men flinke og arbeidsomme som de var ble de beg bra. Furrnes er et vakker sted, inngjerdet av rautt sett furuskog med en del gran i mellom på tre sider, og Baiarelvren på den fjerde. Flate steinfrie valler, og bygdeveien nær til husene. Asplem er den fullstendige malskilling, stedet ligger opp i mal skoggrensen, 300 m. over havet, Derfra er der et storhagens utsyn over en viktig fjellverden. Plassen har god steinfri dyrkningsjord, men tungvint som det var å krasparkere det meste av det som trengtes til livets opphold dit, flyttet de siste eiere av plassen der fra, og besøker stedet kun i feriene. Til like før arhundredes kiplen bodde Anders Pedersen på Asplem. Anders var 73 år da han døde, Gjestrud Kauen hans var død tre år før, men datteren Grete stelte huset for ham. Anders hadde skr antet det sidste året. Det var sist i januar 1899, gikk han hjemme fra tidlig en morgen den halve milen til handelsmannen på Osbakk med en del svarefugler

ryppe, for å bytte til seg det aller nødvendigste av vore. Det var tungt å slitsamt å gå, så det led ut på kvelden da han kom oppover til Furrånes. Anders følte seg frell og aldeles uteleil, så han gikk innom til Sakarias og bad om å få ligge der natten over. Der var enda et langt stykke vei for han rakk hjem til Asplem. Der det er hjertesam er det også husesam, der redde opp flakseng på gulvet borte i kusen ved ovnen til ham. Andre dagen følte Anders seg ikke bedre, han orket ikke å stå opp verken den dagen eller neste dag, og folket på Furrånes blev klar over, at han snart var ferdig til å dra ut på sin sidste vandring her i livet, hvorfor de sendte hvid eller presten, at han kunne gå ham nattverden for sidste gang. Presten kjørte med en av sine egne hester til Folla, der han fikk sette hesten i hus, derfra gikk han det korte stykke til Furrånes. Jeg og to yngre søsken fikk lov å gå til Furrånes for å vere tilsetede ved utdelingen av nattverden til Anders. Jeg var bare guttungen den gangen, men det hele har festet seg uslemelig i erindringen. Den korte vinterdag var gådd over i mørke, himlen var overstyret og passende kald. Kommet inn i stuen på Furrånes sat presten på en stol ved siden av sengen til Anders, der sat halvt oppreist oppstillet av påsen. Bjørkeveden der brente i den gamle Vindgårdsovnen gjorde det hult i stuen. Under loftsbjelken mitt i stuen kastet lysen fra en biliniers parafinlampe sitt skinn omkring i rummet. Borte i indre hjørnet til høyre stod ekkesengen opprett, og til venstre stod det store "fallbordet" med klaffene nedslått, mitt opp på veggen hengt den gamle Trarsvaldklokken, som Sakarias hadde arvet etter faren, der hadde verk je kleskipper i mange år, og kjøpt klokken

i Bergen på en av sine seilingskurer dit med
 hvalfiskelast. Des foruten her tod bokaved av to
 stoler, en krakk, to mindre og to større henker til
 å sitte på. Kass Anna i Furunes var det alltid
 hvit skuret og reub, men henn hadde gjordt seg
 særlig umake med ren gjøringen når henn ventet
 presten. Takarias og Anna sat på hver sin side
 av bordet, mens vi, og deres større og mindre barn
 sat i rad på henker nær est døren. Til å tjene
 som bord, var der satt foran presten en liten
 henk med en hvit duk på, der hadde presten
 salt, vattverkalk og desk og en liten ablatteke,
 og ved siden av disse lå en bok. Før den høytidelige
 handling begynte tok presten frem fra en ker-
 veske som stod ved siden av stolen han sat på, en
 en halv flaske hvorfra han holdte litt vin i
 vattverkalken, og fra ablatteken tok han et
 alterbrød å la på disken. Før skrikken ålet begynte
 de bad presten Takarias og Anna syngt med seg to
 salmevers. Anders lå der på det lave leil på gubret,
 halvt oppreist, med de magre arbeidslette hender
 foldet, og hørte på med fredlyst ro over det
 magre skjeggete ansiktet. Presten der var av den
 høytidelige strenge sunnetsmannen, blev
 mild i øynene bak brilleglassene da han så på den
 gamle arbeidslette Anders ligge der å vente på døden.
 Han hadde ingen tvermer og hadde gjordt hver
 mannet å sjell så langt han enaktet. Han
 svarte greit og fornuftig når presten spurte, og
 tok mot vattverken med tro og tillit. Der var
 høytidsstille i den fattige husmannsstuen på
 Furunes den kvelden, henn den gamle veggklokken
 varslet at tiden gikk, med langsomme høye kvepp.
 Der blev sunget et salmevers tilslut, hvorefter
 presten pakket ned i vesken sine ting, tok avsked

med Anders, og Rakkel Sakarias og Anna for hvad de hadde gjort for Anders, sa gode ord og forlot stuen. Vi blev sittende å prate litt en stund. Jeg syntes gamle Anders lukt som var blitt en annen etter at presten hadde gift ham med verden og lukt som vi lukt til den sidste ferden. Han døde like etter, og jeg så ham da for sidste gang her i livet.

Anders og Sakarias sine stuer er forlengst borte. Nye og mere tidmessige hus er bygget i stedet, borte for der de gamle stod. På Asplem bor der ingen, og på Tjørnnes bor alene en eldre bauerlös enke, der var gift med yngste sønnen på plassen. De andre er enten døde eller borte fra den stede. Tiltake er blitt minnet om en tid som for alltid er forbi.

12. De seer ofte alltid bød eller den nærreste slekt til den som lå for døden, for å ha avsked med dem.

13. Viss det var hus faren eller husen om en som lå for døden, var det vanlig at de bestemte hvordan gravferden skulle vere, hvem som først og fremst skulle hees i begravelsen, og hvorledes dees eller lodens skaper skulle deles. I gammel og eldre tid var det nokk når nå de i vituers nærver tilkjendte sin sidste vilie, men i senere tid er den loks blitt avfattet skriftlig i de fleste tilfeller. Viss den døende ikke hadde livsarvinger, blev en av den nærreste slekt bitt om å ordne alle anligender i samsvar med døendes sidste vilie, om gravferden og forvaltning av eiendom og verdier. Ellers fulgtes de gamle hovedvænbue skikke ved begravelsen, som der blev litt eller hvert har foregådd en del forandringer med.

Tiden mellom dødsfall og begravelsen.

14. Der har verk uttryk flere slags uttrykk for "å dø", så som: avleden, såmaa, flytta, sløkua, faren her fra, her faren, fars reisebød, sidste vandring, sidste hvile, heimkald og flere.

14.

15. Viss den var iutrått kveistblåstet så en fryktetll for at den syke var død, men den kunne vere Avil om at døden var iutrått, kunne de holde et speil for den døde minnen. Et middel som var mer sikkert var å binde en nål om en finger. Viss hjertet var i verksambet enda ville fingeren hvore foran den nålen var ^{fingereen.} ~~binde~~ ^{rukt}.

16. Her har ikke forekommet tilfeller av skindød.

17. De lukket først øynene, men om noen la en surgul på øyelokket, er ikke kjent her. Det må i alle fall vere hege siden de gjorde det.

18. Det var den som la en salve bok under haken på den døde. Det vanlig var å binde tunderkjerve opp med et bind eller en sammen lakt håndtøk.

19. I gammel og eldre tid mens der enda var kvenbebyggelse, faldt det av seg selv at naboen blev varslet om dødsfallet med en gang, da så å si alle var vere slektninger. Derimot, der det var langt mellom naboen, blev de nokk varslet med det samme, serlig viss der var lite voksne folk på gården, men de begynte likevel å stille den døde til der kom flere folk.

20. Der nabo-husene stod nær til hverandre eller bare et lite stykke fra, sendte de ofte halv voksne barn i vei for å si fra om dødsfallet. De som måtte da hjælp til å stille den døde, samtidig som de blev bedt om å hjelpe til å legge den døde på ligs træ. Det blev da bestemt, og et senere mer høytidelig hūd seend til slekt og naboer når den døde skulle legges i kiste, samt hvad tid begravelsen skulle foregå.

21. Det er ikke kjent her, at husdyrene skulle varsles om dødsfallet.

22. Det berodde på hvem det var i huset som døde. De foretok seg ikke det samme der skulle tilkjennegi at en i huset var død, når et spedam eller en som var fallig og ikke tilhørte slekten døde. Når hūs faren, hūs moren, yngre eller eldre barn døde,

blev i de første timer eller dødsøjeblikket, før den døde blev lagt på likskrå, dør eller vindu åbnet, de hegte hvitt bøy for vinduet og speilet, og viss den var klokke i verelset blev den også stanset. Ellers blev den ikke flyttet på møbler eller andre ting så fremt den døde ikke skulle ligge på likskrå i samme verelse.

23. De mente at den døde skulle bli kaldt for de flyttede liket ut av sengen. Den vanlige tid var ca. 6 timer.

24. Liket blev lagt på et bord. I mange av et par av de bord blev flere smale bord lagt ved siden av hverandre så den blev plassert å ligge på.

25. Så fremt liket ikke kunne ligge i det verelse hvor døden var inntrått, blev det flyttet i et annet rom og lagt på likskrå der. Skikken å legge liket på strå ligger her i bygden så langt tilbake i tiden, at en fjerner kan bli det av de gamle sagn for mange siden av døde folks fortellinger.

26. Begrepet, "å ligge på likskrå", er en bare en gammel åre, en reminiscens fra en svunden tid, viss opprinnelse og betydning de første her i bygden fjerner vil.

27. Lenghalmen blev brent etter at liket var tatt ut av sengen og lagt på likskrå, eller lagt i kiste til begravelsesdagen kom.

28. Utens lenghalmen var det skjelden at de brente andre ting. Sen g eller gangklær som ikke kunne brennes, blev brakt til et avsides sted og kastet ned i en grop og gravet ned der.

29. En går ut fra at likskrået blev brent i liket med lenghalmen, eller at liket var lagt i kiste.

30. Det første steg av liket var like etter at døden var inntrått, før det blev lagt på likskrå. Det første var, å lukke øynene og kinde oppkjeren. Så blev felden eller teppet som hadde dekket den syke fjernet, fotterne lagt til rette og hendene foldet for dødsstivheten innstråtte, og et hvitt klede eller laken

lakt over så det dekket hele skikkelsen. Etter 6 a 8 timer
når dødsstivelsen var inbrått, blev liket løst og
lakt på den plass det skulle ligge til den kunne legges i
kiste. Det var skjelden de hadde kiste, derfor til å
legge liket i. Det tok tid å arbeide den, og liket kunne
ikke ligge i sengen hele tiden av flere grunner, derfor
blev det lakt på det de kalte "likstrå".

31. Fra gammel tid var det kvinner som stelte liket.
Å løfte å legge det der det skulle ligge på likstrå eller
i kiste kunne bli for tungt for kvinner, der en alle
menne ene hjelpe til.

32. Det var ingen fast regel for hvor klær de skulle ha
på når de stelte en død. Det stod til hver enkelt å bestemme.

33. Kåret blev alltid stelt på liket når det blev lakt i kiste.

34. Menne hadde i almindelighet hetsbyegg, og dette
blev stelt samtidig med kåret. Så hvis en vel,
barberte de ikke noen etter at døden var inbrått.

35. De klippet neglene på den syke for han døde.

36. Liket blev alltid vasket.

37. Likrauet blev alltid betraktet for å vere giftig,
og blev strakt blodd ut. Å bruke det som medi-
cin mot sykdomme, vil bli betraktet for utenkkelig.

38. Likkelar. De brukte alltid ordet: "å kke lik".

39. Likkelar het, likkela. Nu sies det alltid: liksvop.

40. Her har det alltid vert brukt liklakene når de
la en død i kiste, av de mee åkansenis & velstillede,
lank tilbake i tiden så langt en vel beretning om det.
Lakene av her var i gammel tid forholdsvis kostbare
å kjøpe, så de mindre hemlede same oftest be-
nyttet overbredsøl av hjemmevevet søy. Etter at
søy av bomuld blev almindelig handelsvare, blev
lakener same tilbehør til likkelar mer og mer almin-
delig. Hørrelsen av liklakene har variert, fra, som
overbredsøl å bli lakt så det dekket hele liket, og
blev dyppet ned på sidene, ved fot og hodeenden i

kisten, slik som nu, der det legges under liket og må vere så stort at det henger ca. 0.5 m. ned på alle sider av kisten. Når lokket skal legges på kisten etter at liket er lagt ned i kisten og kledd, svinges laknet over liket på langs på begge sider så det dekkes med et dobbelt lag tøy, derpå brettes laknet ved fot og hodeenden innover i kisten så hode og føtter dekkes av et fire dobbelt lag av laknet.

41. Det heule vakk at de brukte brudeilaknet til liklaket, men det var ikke virkelig skikk å gjøre det. Når de lagde en kjær arvdøt i kisten spille det følelsesmessige inn. For å vise den døde den sidste heder og Fjærlighetsbevisning, kunne de under tiden før den døde i klar der ellers oppførtes til festlig bruk, eller de la den døde ned i kisten i sengetøy der ellers ikke bruktes til liksvop, så som Fjerpære og dumdque.

42. De kledd alle liket i underklar. At enkelte også klette liket i overklar heule, selv om en ikke kjenner flere eksempler på det.

43. Viss det var noen av yngre ekte folk som døde, heule det at de brukte brudegavens skjærken eller brudeilinet til likskjærke, men ellers brukte de en spesiell likskjærke som de sydde ferdig når de skjænte at den syke kom til å dø.

44. Det var kun de meere velstående som hadde råd til å bruke likklar av lin. Folk flest brukte likklar av hjemmeveret tøy, men som likskjærken der skulle vere av leret. Det kunne ver hjemmeveret leret, eller sydd av det de kalte "likleret", ofte kaldt kruskellin, eller senere, tiøres leret. Det vil si: det kastet tiøres alene hos handelsmnnen. Det var av kvalitet som det apreterte bomuldleret der senere blev brukt til liksvop.

45. Føttene på liket skulle alltid vere tildekket.

46. Liket skulle alltid ha hvite hjemstrikkede

strømper på. Dette er en slikk der er kjent over all, men
 sko & kulle liker ikke ha på seg. Den fornyelige eldre
 husmor, helst bestemor, hadde alltid et par hvite strø-
 mper strikket av fint spinnat ullgarn liggende til lik strømper.

47. Menne skulle vere barhoded, men kvinner
 skulle enten ha tåe eller skaut på seg, eller de kuyt-
 sell et skaut uten på tåen, slik som eldre kvinner
 ofte gikk med til daglig.

48. Det var for kjell på likklær til gamle eller unge
 artdøde og på en ann og kvinne. Men blev kledd i
 en ann folk under tøy og kvinner i kvinnelær. Eldre og
 gamle kvinner fikk soet skaut på, og unge kvinner
 hvitt skaut på hodet. Myrtekraus for unge kvinner bruktes
 ikke. Myrl var en skjelden plante her i bygden.

49. De hadde ikke særskilte likklær til barselkauer.

50. De hadde ikke blander med likklær. Det hørte
 i all fall til skjelden heberne.

51. Det er vanskelig å si hvor tid de begynte å bruke
 kjøpte likklær. En vet at der blev brukt kjøpte likklær
 ved århundretskiftet, men dette hørte til skjelden heberne.
 Det vanlige var å lage likklærne selv. Først under og
 etter forrige Verdenskrigen blev det mer almindelig å
 kjøpe disse. Tidst i 1920 årene, og i de dårlige økonomiske
 tider i 1930 årene da det var nødvendig å spare på all,
 da laget de fleste likklærne selv, eller fikk andre til
 å gjøre det. Først under og etter sidste Verdenskrigen
 er det blitt vanlig å kjøpe likklær.

52. Nu bli der alltid kjøpt ferdige likklær. Den
 første grunn til at alle begynte å kjøpe ferdige
 likklær var rasjoneringen av tøyene. Da blev det som
 kjent sein likklær av papir å få kjøpt. Selv dem
 som hadde god råd kunne skjelden få kjøpe annet.

53. Kjøpte likklær bli kalt for "liksvop".

54. At heroring av likklær eller selve likes skulle
 kjøpe ved byk dame, er det ingen som husker.

Den kro er ukjent her i bygden de sidste 100 år.

55. De fleste likte ikke å komme i berøring med lik.

De trodde dog ikke at det var farlig å berøre lik, så-
fremt vedkommende ikke var død av en farlig smittsam syke.

56. Hjelpemidler eller kurer der hadde forbindelse
med lik er ukjent her.

57. Så langt en kjemmer til det, blev der ikke
lakt mygler på øyenlokkene på lik.

58. Det var kun enkelte gamle folk der kunne sette
selvsam laget seg kiste. Den sidste her på gården som
laget seg likkiste, og hadde den stående i heredskap
til han skulle dø, var Ole Pedersen Strand (1828-1913).
Kisten stod ferdig i et skår i mange år før han fikk
brukt for den. Det var vanlig at de hadde littvis bord
liggende i tilfelle det skulle trenges. Materialene måtte
være godt tørre. Det heite dog at en eller annen lærte
likkistene av vabren. I gamle dager før de fikk
sirkelsager til å sage tømmer med, hadde nok
enkelte håndsager til å sage bord og planker med,
men i de fleste tilfeller måtte de klyve tømmeret
i to med øks og krekjiler, og deretter av hver halv-
del av tømmeret forken å økse til et passende styk-
kene til bord. Det var en arbeidskrevende, tung-
vint og sen måte å skaffe seg materialer på,
derfor måtte de til en hver tid ha liggende ferdige
tømmer til likkiste. Det blev en gammel skikk som
blev fulgt også etter at det var adgang til å sage
tømmer til diverse formål på sirkelsag.

59. I gamle dager da det ingen spiker var å få kjøpt,
og det kun var bygdesmedene som laget spiker,
bruktet smagler til å feste bordene sammen med.
Da det blev spiker å få kjøpt, bruktet de spiker
til å spikke sammen likkistene med.

60. Det var alltid håndtapper i kistene til å hve eller.

61. På gården eller en av vabogårdene var det alltid

en såpas suettekyndig en annen at de kunne lage en slikkiste. De var alltid tvunget til arbeidet.

62. Kisten var alltid sort. Den sorte fargen blev laget av sort malerfarge og linn vann tilsat kisten.

63. Før i bygden så en ikke hvitmalte kister før sist i 1920 årene, og da var de kjøpt fra nærmeste by (Bodo), men der var dem som bestilte sorte kister derfra.

64. Før skal de ikke åpning i kistelokket. Før ikke sett det vere gjort andre steder heller.

65. Sam underlag i kisten benyttet de høvelspou, skalm eller sort fint høy.

66. Fukkelt i pite til kisten kunne vere forskjellig: fin høvelspou, sort fint høy og det heule at de benyttet pite fylt med fjær.

67. Mange kjøper kister ferdig fra nærmeste by, men de fleste kister blev laget av suettere på gårdene i bygden, og fargen er nu alltid hvit.

68. Det var ikke meget av løse gjenstander den døde fikk med seg i kisten. Enkelte fikk med seg veserringen eller en annen ring. Det er vanlig å la løstener til den avdøde følge med. Penner blev ikke lagt i kisten, og andre medisiner uten anringer blev heller ikke lagt med. I gamle grave som er oppkastet på kirkegården for å gi plass for nye kister, er der hendelsvis funnet gullringer.

69. Barselkasser skulle ikke ha barretøy med i kisten.

70. Kisten blev alltid pyntet. Kvad den blev pyntet med arhang bildels av årstiden. Den blev bundet lange kjeder av fyllte av lyng, så fremt ikke noen av vinteren hindret dem i å finne lyng. Den er som kjent grøn hele året. De lange kjedene av lyng blev stiftet fast rundt kisten i form av kraner og sløyvinger. De stiftet også på gravkisten. Overst på lokket blev stiftet fast et liggende kors av tre, brauseret med sølv eller gullbrause. Dette er nu av

nyere opprinnelse. Derfor blev der festet på lokket hender av levende blomster, sildels også kunstige blomster. Derfor de tradisjonelle krauser av forskjellige størrelser.

71. De strøtte ikke linfrø rundt kisten.

72. De la ikke planter på liket for å holde insektsene borte, men de pyntet med blomster og grønne blade. De stakk en liten blomsterbuket av levende blomster i de foldede hender på krummelik. Fra blomster på pulten ved siden av hodeb, på likesvopet og innvendig langs kanten av kisten.

73. For aldri hørt samtale, at de gjorde noe med liket for å få bygge at den døde gikk igjen.

74. Flekt, meier og matvarer blev bruden å vere tilstede, og samtidig vere hjelpelig med å legge den døde i kisten. Etter gammel skikk, skulle de se på nedleggelsen av liket, se at den døde blev lagt så pent i kisten som forholdene tillot det. Etter at underlaget var lagt tilrette blev, blev noen av den merereste blett best om å løfte den døde fra bordet hvor den hadde ligget på likesvopet og legge liket i kisten. Etter at den døde var blitt pyntet med blomster og grønt, blev der stengt salmer bedet av en foranger. Naem egentlig andakt blev der skjelden holdt. Deretter blev lokket lagt på kisten, men ikke spikret eller skruet fast.

De kalte det : "å legg i kisten."

75. Der fulgte aldri begravning etterpå. Fest med dans, eller at en død blev lagt i kisten, ville blitt betraktet som ukristelig og i høyeste grad usammelig, og et tegn på at er sigetaktet og ikke er den artdøde.

76. Viss huset kün hadde en ordentlig stue til bruk, blev kisten med liket båret og satt i et uthus.

77. Viss huset hadde to stuer eller et stort enkelt kammer blev kisten satt derin til begravning.

ses dagen. Der blev hængt laken for vinduene og speilet om der var noget, og der blev stødtd iisenbar på gulvet. Kisten skulle ikke stå på gulvet, den blev satt på to benke eller kasser, en under hver ende. Forledes rummet ellers blev pyntet kunne vere noget forskjellig alt efter forholdene.

78. De satte aldrig kisten i fjæset. Viss der ikke var plass i noen av uthusene satte de kisten på låven. Der blev ikke foretatt noen pynting av rummet når kisten blev satt i noen av uthusene. Der blev kun ryddet for å gi bedst mulig plass.

79. De laget ikke barsal eller bakkytte.

80. Ulgår. 81. Der blev ikke stødtd bar mellom husedøren og stedet hvor kisten var.

82. Hikel skulle ligge med benene mot døren.

83. Når kisten blev båret ut av huset blev lokket alltid latt på, men ikke spikret eller skrueet fast. Viss det var kaldt i veiet og kisten stod inne i huset, blev der latt bare en dæk over ansikten, ellers blev lokket latt på kisten for å iengå liklaketten.

84. Ansiktsdæken var firkantet og ca. 35 a 40 cm.

i hver kant. På kjøpse licksvåp, er sam fjæul skautene på licksvåp og ansiktsdæk ut. svinget.

85. Ansiktsdæken blev kaldt for „sveitt dæk“.

86. Det var skjelden at venner eller nabos kam for å se likes før begravelsesdagen. Det var anledning for dem som ønsket det, å se likes begravelsesdagen for lokket blev spikret eller skrueet fast.

87. De har ikke fått gravkapell her i bygden.

88. Ulgår.

89. Gorg. Der skulle vere mest mulig stille mens likes stod på gården.

90. De skulle ikke ta fatt på et større arbeide den tiden, og halvt de på med et arbeide som tok lang tid, holdt de stille til over begravelsen så fjæul det

lot seg gjøre. De skulle kun gjøre det daglige arbeide på gården. Ellers gikk tiden med til å lage istann til begravelsen. Terlig viss det skulle vere det de kalte "Storbegravelse," med mange innbudne gjester.

91. Begrepet "sørgetid" er almindelig kjent her fra gammel tid. Når noen av ektefellene døde skulle sorgetiden vare et år. Etter dødsfall av foreldre, sønn eller søster var sorgetiden tildels meget kortere.

92. Kravet til mannen og kvinnen når det gjaldt inngåelse av ekteskap var det samme, ingen kunde gifte seg før sørgeåret var aumen, selv om ikke sorgen stakk så dypt, seelig hvad en aumen angikk. Det het seg derfor om en kunde som varke en kord stemme, at det var just som enken aumensorgen. For eks. viss noen støtte seg bak i albuen så det gjorde aum, kalte de det for enke aumensorg. Enken kunde de første månedene etter mannels død, alltid vise seg alvorlig og sorgfjell. Om hæn var sammen med folk som spøkte og lo, måtte hæn ikke smile, langs mindele, hvad der ville bli sett for lettsinn og sorgløshed. Når noen en ånder var gått kunne hæn tillate seg å smile. Det kunne selvfølgelig holde håk for enkelte å holde seg alvorlig når andre spøkte og lo. Viss noen giftet seg før sørgeåret var aumen het det; Det er for galt hvor travelt de hadde med å gifte seg, kona (en aumen) er ikke blitt ordentlig kald i grava før de løper iveri å gifte seg.

93. Klær som folk brukte til høytid og fest, både menn og kvinner, var alltid av en ikke blått eller sort føy. De brukte de samme klær til begravelser, da sørgedrakten meentes å skulle vere sort. Det samme var det også for ungdommen. For børn var det ingen regel for hvad føyvæ klærne skulle ha.

94. Enken hadde ingen særskilt sørgedrakt.

95. En kjempe ikke overleveringer eller fortellinger

sam advarte meg for meg get sorg og gråt, men de kunne si til en sam sørget for meg get. Noenå du slutt å sorg, da va no herre et en mennesk sam døde, så da er da ikkj uodvendig å sorg så forferdelig. Eller; no må du slutt å gråt, du kan no ikkj ha meir tåra igjen å gråte.

96. At de kunne rekke en døende, eller et gravlaks menneske til live igjen gjennem gråt, kan en ikke tro, men de gamle kunne si: at hæn gråt så søk, at hæn kunne rekke en død til liv, eller, hæn gråt så, at hæn kunne ha blodgjort en stein.

97. Gamle råd for å hindre sorg, eller en avdød kjemmer en ikke. Syngt ut liket.

98. Likferden skulle vere på en søndag, så fremt ikke seregne ans hendigheter hindret det.

99. De sier: begravelse, å holde begravelse, vere i begravelse.

100. Viss liket stod i huset blev liket sungen ut der sea. Had liket i uthuset, og det var vinden og sne, eller regn og kjølig ute om sommeren, blev liket bæret inn i stuen og sungen ut derfra. Når det var godt veir om sommeren og høsten, blev kisten satt på tennet foran stue døren og sungen ut derfra. Å syngt ut liket var begravelsen til likferden, men for den kunne begravelse var der andre forberedelse å foreta. Var der lang vei til kirken, stod de i begravelses gården og syngt opp om en annen begravelses dagen, der var meget som skulle ordnes for de drog avsted til kirken. Bord skulle dekkes til de inbødte begravelses gjester kam der skulle følge den døde til graven. Begravelsesfolket kam tidlig, og den sam ønsket å se den døde for sidste gang, hadde anledning til det for lokket blev spikret eller skruiet fast på kisten. Mens begravningen med mat foregikk, prøvde noen av menneskene kisten ved å slippe på krauser og grånt. Når alle hadde fått begravning var tiden inne til å begrave likferden.

Folket samlet seg omkring kisten, den nærreste slekt nær-
 mest og ledet av forsaangeren sang de flere salmevers av
 en kjent litsalme, der ved anledningen blev foreslått av
 noen av den fremmøtte slekt, eller vilkårlig valgt av for-
 saangeren. Var presten tilstede, kis temte han hvad sang
 som skulle synges. Etter å ha sunget to vers av salmen
 kalte presten en kort tale, og der blev sunget flere
 salmevers til slutt. Etter en kort stilhet etter sangen,
 der likesom den døde tok avsked med hjemmet, blev
 kisten båret ut av huset og tænet, eller til den på tænet
 stående slede eller vogn der stod der med hest forspenn
 og ventet for å kjøre liket til kirken. I gammel tid før
 der blev ordentlig vei, blev kisen satt på en slede der
 var beregnet for kjøring på bar mark, eller de satte
 kisten på en av treteiner laget liten plattform (remme)
 som med sterke vidjer var bundet fast på en drag.
 På denne innrettningen kjørte de kisen til kirken på.

101. Lokket blev ikke tatt av kisten, annet enn
 når noen ønsket å se den døde for sidste gang.

102. Når kisen var tættet, blev der ikke lagt åkle
 på den, så hvitt en vel. De la et åkle over kisten
 når de kjørte den nedover bygden på slede, til kirken.
 De var nødsaket til å gjøre fast kisten med to reip,
 og da la de åkleet under reipene for å hindre
 disse i å lage stygge merker på kisten.

103. De brukte ikke lys som blev plassert på kisten
 eller på bord ved siden av denne.

104. Før der kom paraffin lamper, brukte de lys
 når de skulle legge den døde i kisten, og sidlig om
 morgenen begravelsesdagen. De kunne ikke godt bruke
 bær, brøilampe, og enda mindre "syrisstikker".
 De brukte et eller to lys alt etter som de hadde
 råd til det, men lysene blev slukket når der
 ikke var bruk for dem lenger.

105. Lys blev tent om morgenen begravelsesdagen,

- og blant annet brukt til å lyse med når liket blev båret ut.
106. Kysset eller lysene blev båret foran kisten, helst av kvinner som skulle vere hjemme, og ikke vere med likfølget til kirken.
107. Kysset blev båret til utgangsdøren.
108. Straks kisten var båret ut, og likfølget dradd bort blev lysene slukket, så fremt de kunne tenkes inne. Når parafinlampene blev tatt i bruk blev disse brukt til å lyse med. I gamle dager var alle folk så med seg lys til belysning i kirken, så, viss der under begravelsen var nødvendig å ha belysning i kirken, blev lysene tatt med dit. Ved mittsamers tider da det var lyse netter, blev der ikke benyttet lys, selvfølgelig.
109. Der er ingen tradisjon som beretter, at de før i tiden brante lys hele natten for begravelsesdagen.
110. Der er ingen der kan fortelle om at de her i bygden hadde våkenatt over lik. Det er i all fall lenge siden.
111. For på dette spørsmål utgår ifølge ovenfor.
112. Det er ingen som husker gråtekaver.
113. De sang likesalmer lausamt og slepende. De gamle så om dem som hadde for vane å syngje lausamt; no sång de å drag på kausen først som de sång likesalmer.
114. Det er ikke almindelig at presten blir bitt om å vere tilstede i hjemmet og holde tale, men enkelte gjør det så fremt det ikke er for lang vei. De her da ofte presten vere med til begravelsesmiddagen. Noget der meget skjelden heule før i tiden. Det kunne da i tilfelle vere noen av dem der bodde nær prestegården.
115. Det var ikke før etter sekshundredskiftet at de begynte å se presten vere tilstede i hjemmet å holde tale ved begravelsen.
116. Da de skulle syngje ut liket var ikke presten var med, var der i forveien her tilk en eller to tarsanger. Visse skulle også syngje på veien til kirken. Viss noen hadde mer eller mindre tilknytning til huset

som ven, eller ved familieforhold, blev han bitt an å lede sangen, og kunne da også holde en kort tale for de sang ut liket, men på veien til kirken var det andre som sang.

117. I gamle dager, da de fleste hadde brendevin stående som nødvendig husråd, kunne det nokk at de skjænk et dram brendevin til begravelsesgjestene for de bar ut liket, men vanlig skikk var det ikke. Under begravelsen blev det skjelden nytt alkohol.

118. Blev der nytt drikkevarer under begravelse, var det i form av brendevin, og da blev der skjænket en dram til hver av gjestene. Menne kunne sitt glass, men kvinnene bare så hvitt svekke på det.

119. Naboer eller noen av slektningene bar liket av huset.

120. De nærreste pårørende skulle være frie for å bære liket ut av huset.

121. Det er den samme skikk nu også, de nærreste pårørende er frie for å bære den døde ut.

122. Liket skulle bære ut med fotenden først.

123. De satte ikke kisten ned på bærstelen.

124. Der er ingen som tenker bereiningen om likdøren, åpningen som blev laget i veggen for å få kisten ut. Der er ingen gårder med merker i veggen etter en slik likdør.

125. Der blev strødd einertar på kinnveien, en skikk som ~~nu~~ brukes fremdeles her i bygden.

126. De satte ikke kisten ned på kinnel, den blev båret med en gang og satt på kjølelojet som den blev kjørt til kirken på.

127. Børnene fikk ikke skjænk, utover hvad de muligens hadde fått inne i huset.

128. Kvinnene som skulle være kjennere å stille istann beveiningen til begravelsesfolkene kom fra kirken, fulgte likfølget ut på kinnel og ventet til de var dradd avsted til kirken, hvoretter de gikk inn i huset igjen. De andre kvinner som

var huden med til begravelsen fulgte med til kirken.

129. Hvor mange som fulgte med til kirken, berodde på hvem som skulle graves. Det minste antal som fulgte med var det som bringtes til å bære kisten. Ellers var det skikk at mange var med i kirkegården.

130. Kelt fra gammel tid har det vært vanlig at kvinner fulgte med til kirkegården. Det var da helst kverner som fulgte med i enene sine, det var med i likferden. Av unge kvinner var det knapt de arden merest blekk som var med.

131. Det er en gammel oppfatning, at jo flere som var med i likferden, dess ere fullere var det.

132. De prøvde ikke sin veien med til hovedveien med annet en sine bar.

133. Gårder som lå ved hovedveien strødde emertor fra husedøren til hovedveien. Annet prøvde bruktes ikke.

134. Det er vanlig å heise flagg på halv stang når noen i nabolaget er død. Skikken å heise flagg på halv stang vites å vere brukt fra 1890 årene. Da blev det almindelig å austaffe seg flagg.

135. Flektninger, naboe og venner heiser flagg på halv stang. Gårder langs kirkeveien heiser ikke flagg på halv stang, uten at det er vere slektninger eller venner som graves.

136. Når jordfestelsen er over heiser de flagget til topps.

137. De heiste flagget til topps når tiden var så langt frem i tiden, at de mente at jordfestelsen var over og graven var tett igjen.

138. De slapper ikke på halv stang hele dagen.

139. Kilt følger stausel ikke for hver gård de drog farki, og sang. De begynte å syngje da de nærmet seg gården og sang mens de drog farki, til de var kommen et stykke fra gården igjen.

140. Da lik følger ikke stausel foran gårdene de drog farki, blev heller in sett forestalt av folket på gården.

141. Når de fór forbi med båt, herodde det på hvor langt de var fra land. Var de så uett under land at folk kunne høre dem så sang de.
142. Det er ingen som vet å fortelle at likferdsfolket skulle rope høyt når de drog over en høyde eller kom inn at en gård.
143. Her er det blette volter der kirkegårdene i bygden ligger, så de kjører kisten til kirkegårdsporten.
144. De satte ikke ned på marken, men på et tønderlag.
145. De satte kisten ned på sleden eller vognen uten noget tønderlag. Vognene var vvalige, høy vogner.
146. Herken som dro kisten skulle ikke ha noen bestemt fave, men det skulle helst vere hesten på gården.
147. Om koppen som dro kisten var med fält hadde ingen betydning, men de brukte tidlig en koppe som hadde fället, da fällene var meget brydsomme og skapte ury i et likfølge med flere hester.
148. De skulle alltid kjøre i langsom skrittgang på veien til kirkegården.
149. De kjørte alltid fortere på hjemveien. Var det godt sledföre om vinteren, hekte det, at dem som hadde kvikke raske hester prøvet seg på en liten kappkjøring. Herken fra begravelsesgården var ikke med på kappkjøring, det sånn et seg ikke.
150. Om arvgårdsfolkene eller nabone kjørte likvognen.
151. Kjørerne gikk alltid på siden av likvognen.
152. Det var alltid to sangere med i likfølget, og disse kjørte i en vogn som kjørte like eller likvognen, eller om vinteren like eller sleden som kjørte liket.
153. Om det var ureisamt å kjøre med vogn, og før det blev bygget ordentlig bygdevei, kjørte de kisten på en liten slede, eller på et kjørerredskap de kalte: "Dråg". De brukte fast på drågen ved hjelp av bjørkeviltjer en plattning laget av trespiter som de kalte, en reum. På denne plattningen satte de

30.

kisten, og gjorde den forsvarlig fast med ler-reip.
 Du man gikk på hver side av kisten og støttet den, så sleden eller drågen ikke skulle velte rundt på vanskelige steder. De satte også lekkisten på tømmer eller vedflåter som ved hjelp av to årere til å styre med, som blev fløtt med over elven. Om noen ^{laugh} ~~da~~ flåten passerte forbi gårdene, tror jeg ikke.

154. Kvarkvitt de eller levende søkte å få vite om de dodes skjebne, ved å lytte til klängen fra kirke-klokker, eller lysene på eller ved kisten, vises ikke.

155. Vilke dødemåter eller tid å dø på der skulle gi sikkerhet for å bli salig, var der ingen som hadde gjort seg en mening om. Det var i alle fall begreper som ikke var almindelig folketro.

Så kirkegården.

156. Den som var helt om å bære kisten ut fra hjemmet, løftet kisten fra vognen.

157. Alle redskaper til begravelsen blev (blev) oppbevart i et skur der står innen for gjerdet omkring kirkegården, like ved porten.

158. Redskaperne var (var) kammen.

159. De som løftet kisten fra vognen, bar den inn på kirkegården med det samme.

160. Likhesten blev behandlet på samme måte som de øvrige hester i likfølget. De blev kjørt til en tinn plass om vinteren, bundet og gitt mat og lakt et dekke over ryggen. Den sammene blev de kjørt til et lite markstykke der hører kammen til, og kjørt der i nærheten av kirken.

161. Presten måtte ikke opp ved inngangen til kirkegården.

162. Kisten blev ikke båret rundt kirken.

163. Kisten ^{blev} løftet fra likvognen og båret med en gang inn i kirken, og satt på to stamler foran kordøren, hvorfra presten holdt liktalen.

164. Den blev ikke stengt mens kisten blev båret

13424

Sil gravene, men der blev ringet med kirkeklokken.

165. Kisten blev ikke båret rundt gravene, den blev sat ved gravene på den plass den skulle stå til den blev senket ned i gravene.

166. Den blev ikke ringet når den var gjermet over gravene.

Gravene.

167. Bygden her har enda ikke ansatt fast gravene.

168. Udgår.

169. Det var i almindelighet uvaner av uatvarene som kastet opp gravene, men det heiste at de som bodde langt fra kirken, leide folk på kirkes bedel til å kaste opp gravene. Den blev alltid kastet opp i forveien før begravelsesdagen.

170. Det er vanlig at uatvarene hjelper til å kaste igjen gravene.

171. Almindelighet kastet ikke en spade jord på kisten eller jordfestingen.

172. Jordfestingen mente de, skulle vere kellig vopel for den døde. „At den døde skulle få fred i gravene“, sa de gamle sa. Jordfestingen betyd også som selve ordet gir uttrykk for: å kinde den døde til gravens fred, så de ikke skulle vandre fredløse om. „Gå igjen“, som det heter.

173. Hvis presten ikke var til stede å kinde jorda jordfestingen med det samme, blev gravene likevel kastet igjen, og der blev satt et merke på den til jordfestingen kunne finne sted senere. De satte alltid et merke på gravene med enskårede forbokstaver for den dodes navn.

174. Skiltet på gravene i gammel og eldre tid var til dels meget en angelskilt. Gravene forfalt, og alles lekter glemt de dodes sidste hvilested. Det skulle kunne til en tid hver vår eller sommer pynte gravene med blomster, eller plante fler-årige blomster på dem. Dette varke en tid, men som oftest lå gravene og blev glemt. Det var få

som hadde råd til å kaste minnesmerke på gravene. Der var ingen steinhuggerier mermere enn i Trondheim, og gravsteine derfra var en skjeldenthet. Dem som hadde råd til det, fikk på bestilling i Bergen store gravplater og minnesmerker av jern til gravene. 175. Skjellet på gravene er en forandret meget siden eldre tid. De fleste setter opp minnesmerker på gravene, såvelts krossene sådanne. Gravene blir pyntet med blomster når våren kommer. Til pinsse, og til søndag først i juli da der til vanlig holdes konfirmanjon i kirken, pyntes gravene med blomster.

Konfirmanjonsdagen er fremdeles en høytidsdag i kirken her i bygden. Meget folk kommer til kirken den dagen. Kirken er pyntet innvendig med blomster, og de døde blir også husket med blomster. Der blir ikke stelt på gravene i november, juleaften eller nyttårsaften. De har vinteren i almindelighet satt inn og sneen dekker gravene. Kveir, regndryv og sne folk feier ofte over land, så ingen har lyst til å stelle på gravene på den tiden.

Serlige tilfeller.

176. De stelte liker av en selvmorder som liker av andre. Tilfeller av selvmord har vært skjeldent her i bygden. Folk blev tidlig klar over, at en som forkåret sitt liv ikke var normal i gjennomsynsblikket, og blev sett på som et uregelmessig menneske, og således ikke var helt ansvarlig for handlingen.

177. Lister blev båret gjennom kirkegårdsporten.

178. Litsleden eller vognen blev kjørt hjem på vanlig måte.

179. De hadde ingen serlig plass for selvmordere i senere tid. I eldre tid begravet de dem i et hjørne av kirkegården hvor der i øyeblikket ikke var graver.

180. Tjærent ikke barnet var dødfødt, blev der alltid foretatt voddjup på barnet, viss de trykkes for at det skulle dø. Buret barnet var døpt eller i døpt,

blev det lagt i en kiste og begravet på kirkegården, på et sted hvor den ikke tok for stor plass for større kister. Viss den var noen av den nærmeste familie som lå begravet fikk ha en kiste plass i nærheten av denne.
 181. Fikk av for tidlig fødte barn, la de ned i en kiste, og grav den ned på et sted på kirkegården den de ikke kom til å begrave noen på en tid. De stakk ikke likes inn i kirkenurene.

Gravøl.

182. De brukte ordene; begravels, å holde begravels.
 183. De brukte ikke fast heam ann. Det var noen av de nærmeste i familien som blev sendt same tid for å ke til begravelse. Frem som gikk i vei, herodde på forholdene i hjemmet med henn og til voksne personer, og hvem som var død.
 184. I gammel og eldre tid, mens der var få naboe på gårdene, og tilbels langt mellem grendene, og de som bodde der da for det meste utgjorde en nærbeslektet familie, blev alle på gården eller grenden tiden både til bryllup og begravelse. Nu blir alle på gården tiden til begravelse, men til bryllup blir kun de gamle av den nærmeste slekt tiden, eller er det ungdom og unge ektesar som bedes til bryllup.
 185. Den som bad til begravelse hadde vanligvis søndags klar på seg. En stav blev ikke brukt uten at der var ulend laud å gå i, og i glatt vinteføre.
 186. Den som bad til begravelse skulle oppre som en der hørte familien til. Tilse og takke for sidst. Fortelle litt om den sidste tid den døde levet i når han blev spurt om det, og så ke dem komme til begravelsen.
 187. Noen bes sende ord eller hebban, brukte de ikke.
 188. Viss den som bad til begravelse hadde gått et stykke vei, skulle han ha hverking.
 189. Var den så lang vei til den som skulle bes til begravelse, at de ikke kunne rekke å ke dem ved

personlig fremmøte, blev innbydelsen sendt med brev.

190. Begravelsen varte en dag.

191. Den var bevegetning, like før de drog til kirken.

Kammel fra kirken var det middagsmat. Det tredje måltid var sent på ettermiddagen. Det er vanlig ut å beverte med kaffe og kaker ut på ettermiddagen istedet for ofrens mat.

192. Det anses for simpelt å servere fis her til begravelsermiddag, det skulle alltid være kjøtt.

193. Den var ikke forskjell på maten. De gjorde ingen forskjell på gift eller uegift. Derimot var det få mennesker med i likfølget når minde årige barn blev begravet, og bevegetningen når de kam fra kirken var sin årebrød, og muligens også grøt.

194. De nærreste slektninger var med i arbeidet med tilkallingen til begravelsen, blant annet med oppsøke med at alt blev gjort på bedste måte.

195. Viss alle i grenda var busede, stauset alt arbeidet viss begravelsen blev foretatt på en av ukedagene, men i almindelighet blev begravelserne foretatt på en søndag.

196. Viss det var seudag som skulle brukes til begravelsermiddagen, og det var et stykke vei til begravelsgården, blev den ofte sendt dagen i forveien, ellers hadde gjestene sendingen med seg.

197. Sending som blev sendt dagen i forveien blev sendt med en eller annen av de voksne av gårdens folk. Var det ikke for lang vei, gikk ofte husmønnen med sendingen. Den som gikk skulle ikke ha sågedrakt på seg.

198. Det var ingen regel, at det holdtes tilkalling for den som kam med sending dagen i forveien. Det handlet på hvor lang vei verkammen hadde gått. Den som hadde gått lang vei fikk alltid braktning med mat og drikke.

199. De pyntet ikke sendingen. Den blev pænt indpakket, men man bestemte snarere at gjøre det på var det ikke.

200. Det var ingen bestemt størrelse på sendingen.

Begrebet, hele og halve sendinger er ukjent. Den dinges størrelse kunne være noget ganske vilkårlig, alle eller som de hadde råd eller hjertelag til.

201. Sånn ovenfor nevnt, holdt de begravelse kun en dag.

203. Gammele dags sendinger holdt seg lenge ved begravelse en ved andre gjestetid.

204. Den dinges blev ikke avsluttet ved at man sendte ^{Krauser;}

Det var de bedre økonomiske forhold som gjorde at sendingerne i den gamle form litt eller hvert opphørte. Brylløpene og begravelse hvor blekt og verre måtte i festlig lag, var kun mulig ved at de hadde med en større eller mindre del av det som bringes til gjestetid. Sånn gjestetid, brylløp og begravelse, var den gang i grunnen på en måte sammenslutning. De aller nærreste slektninger var med seg til begravelse. Finere hjem bakte kaker, oppå melk og fløte som det bringes. Krauser og blomster gies nærmest av den lats sendinger.

205. Sånn uten videre at kunne tidfeste hva til de begynte å sende krauser er mest en usikkerhet, men i 1920-30 årene var det vanlig å sende krauser.

206. Før blev krauser laget hjemme av bar, sytteløp, hare og palleblomster. De bar dem sammen til runde krauser og lange lenge der som blev stiftet fast på likkisten.

207. Nå brukes silkebånd på alle krauser, og silkebåndene har alltid påskrift. Krauserne blir bestilt fra nærreste by, og såhvitt en vel, hadde disse krauser alltid silkebånd med påskrift som bestilleren av krauser ønsket satt på silkebåndet.

208. Krauser som blir lagt på kisten følger mest alltid med i graven.

209. Noen krauser blir tatt av kisken før den senkes i graven, og lagt på graven etter at den er gjennkastet. Krauserne blir som oftest liggende på graven til de er så falmet at de ikke kan ligge der lenger.

210. Det nyttes lite alkohol ved begravelsen. Drukkelte serveres til maten. Beretningen eller varieren er det. Det serveres Kaffe og Kaker før Jerden til kirken hegyenes. Etter kirkeferden, berettes med flere varme retter mat, eller med et asortert utvalg i smørbrød med te, Kaffe eller melk til eller ønske. En tid senere Kaffe og Kaker som sidste beretning.

211. Det er flere som har holdt begravelsesmiddag på gjestgiveri.

212. De første annonser om dødsfall en vel ann var i 1890 årene. Det tok lang tid før det blev vanlig å annoncere dødsfall i avisene, men fra 1920 årene kan en vel se at det blev almindelig.